

præcis placering af Frederiksborg Slotskirke i en europæisk sammenhæng.

Den amerikanske kunsthistoriker Dawn Pheseey skriver engageret om Carl Blochs malerier i Christian 4.s bedekammer, udført som erstatning for de oprindelige nederlandske billeder, der brændte i 1859. Forfatteren har været tilknyttet kunstmuseet ved Brigham Young-Universitetet i Salt Lake City. Mormonernes interesse i Carl Blochs billeder er velkendt, og artiklen rummer nyttig oplysning, men man er ikke i tvivl om, at billedernes budskab betyder meget for forfatteren.

I gennemgangen af kirkens seværdigheder mangler mærkeligt nok Kongestolen, hvorfra kongen overværede gudstjenesten, ikke at forveksle med kongens bedekammer. For Kongestolen rummer en af kirkens fineste stykker inventar, nemlig det spanske gyldenlæder, som væggene er beklædt med. Men man kan jo ikke have alt med. Bogen er som helhed god oplysning. Derimod mangler der i noter og litteraturfortegnelse referencer til en del af den anvendte litteratur, også i tilfælde hvor denne omtales specifikt i teksten. De manglende referencer afspejler en lidt skødesløs redaktion. Der er heller ikke angivet noget trykår! Til gengæld er billedmaterialet fortrinligt. Meget er selvfølgelig velkendt, men Kira Chrøis Ursems fotografier besidder en skarphe-
hed, jeg ikke mindes at have set tidligere. De mange fremragende fotografier af detaljer fra kirken og af dens inventar gør på billedsiden bogen til et nødvendigt supplement til afsnittet om slotskirken i *Danmarks Kirker* fra 1972, hvis i øvrigt for sin tid udmærkede sort-hvide fotografier ikke besidder samme dokumentariske værdi, som de nye billeder.

Steffen Heiberg

| INDRAVATI FÉLICITÉ: *Das Königreich Frankreich und die norddeutschen Hansestädte und Herzogtümer (1650-1730). Diplomatie zwischen ungleichen Partnern*, Böhlau Verlag, Köln, Weimar, Wien 2017, 439 s. 60,00 euro.

Den Westfalske Fred i 1648 satte de mange tyske fyrstendømmer, frierigsstæder og andet i en ny situation. Kejseren var stadig overhoved for Det Tyske Rige, men de næsten 400 stater havde en udstrakt grad af autonomi. Men hvor langt gik den egentlig i udenrigspolitisk sammenhæng, og hvordan udnyttede de den?

Det er nogle af de spørgsmål, som Indravati Félicité fra Université Paris-Diderot har sat sig for at undersøge. Specifikt er det de tre hansestæder Hamburg, Bremen og Lübeck, hertugdømmet Mecklenburg-

Schwerin samt – set i en dansk kontekst – særlig interessant, hertugdømmet Gottorp.

Félicité undersøger disse, med hendes udtryk, quasi-suveræne magters diplomatiske, handelspolitiske og storpolitiske ageren og spillerum i forhold til Frankrig i perioden 1650-1730. Set fra et småstatssynspunkt er resultatet forstemmende: Spillerummet var såre beskedent, og i de værste perioder var man overladt til stormagternes skalten og valten med ens selvstændighed; ofte var det en ren overlevelseskamp.

Værst kom hertugerne af Mecklenburg ud af det. De forsøgte at udnytte modsætningsforholdet mellem kejseren og Frankrig samtidig med, at deres land blev hærget af den ene krig efter den anden. Hertugen selv opholdt sig i lange perioder i eksil ved det franske hof, men det hindrede ikke, at hertugdømmet i 1728 blev opløst af kejseren.

Hertugerne af Gottorp opnåede takket være deres forbund med Sverige en uafhængighed, men de var stadig klemmt mellem Danmark, Sverige og kejseren. De forsøgte at få fransk støtte, hvilket kun lykkedes i de perioder, hvor Sverige og Frankrig var nære allierede. Danske alliancetraktater med Frankrig som den i 1683 var en katastrofe for Gottorp. Da Sverige under Store Nordiske Krig ikke længere kunne yde beskyttelse, søgte Gottorp den hos den ny østersømagt Rusland, med behersket effekt.

De gamle hansestæder Hamburg, Lübeck og Bremen klarede sig relativt godt i det brutale magtspil. Især Hamburg havde Frankrigs store interesse som en potentiel konkurrent til Nederlandenes handel og som centrum for diplomatiet i Nordeuropa; byen var fyldt med spioner! En handelstraktat mellem Frankrig og Hamburg i 1655 var særdeles lukrativ, men sigende for de små magters faldende status var en ny traktat af 1716 væsentligt ringere. Hansestæderne havde svært ved at optræde samlet, men søgte individuelle fordele. Vel et tegn på, at selve Hansaen som politisk faktor havde udspillet sin rolle.

Hertugerne af Gottorp og Mecklenburg stræbte typisk efter beskyttelse mod dansk eller svensk ekspansion, mens hansestæderne søgte beskyttelse af deres neutralitet og handel under tidens store konflikter. Det var mildest talt ikke nemt, for som lensafhængige af den tyske kejser var de forpligtede til at støtte denne militært og økonomisk i krig. Alligevel lykkedes det forbavsende godt at sno sig igennem flere af konflikterne uden at blive direkte involveret. Men hele tiden var det et problem, at de ikke blev anerkendt som ligeværdige magter på den europæiske scene. Ludvig 14.s velkendte foragt for „kræmmerrepublikken“ Nederlandene smittede af på hans syn på hansestæderne, og Mecklenburg blev ganske enkelt ikke regnet som værdig til at have en mæglerrolle.

Bogens anden del har en række interessante aspekter om netop diplomatiets svære kår for andenrangsmagter, vilkår, som også et land som Danmark mærkede, om end i mindre grad. I franske øjne var Danmark, alle militære og økonomiske svagheder ufortalt, et „rigtigt“ rige: et monarki – tilmed et enevældigt – og uafhængigt af lensherer. Diplomater fra de tyske hertugdømmer og fra hansestæderne måtte lide mange ydmygelser og tilsidesættelser ved det franske hof. Ofte var det svært overhovedet at få nogen med indflydelse i tale. Man havde heller ikke de økonomiske midler til den iscenesættelse, der var påkrævet for at begå sig i Versailles. Her havde danske diplomater i Paris langt lettere adgang til franske statsmænd og til audienser hos Solkongen selv, men også her satte økonomien en grænse for, hvad man kunne være med til.

Félicité bygger bogen på et stort arkivmateriale fra såvel Paris som de enkelte tyske stater samt en omfattende litteratur. En åbenlys mangel er, at der hverken er benyttet dansk- eller svensksprogede kilder eller litteratur. Det er utvivlsomt sprogbarrieren, der her gør sig gældende, men det er en skam, for det kunne have givet nogle flere vinkler på emnet.

De små fyrstendømmer og halvt uafhængige byer søgte i det tumultariske 1600-tal ordnede forhold med traktater, der blev respekteret af alle. Denne vanskelige bestræbelse, der giver mindelser om småstatens vilkår i vore dage, får vi megen nyttig viden om i denne bog, som også minder os om, at der faktisk var stater, som var under den danske i rang og muligheder. Mens Danmark-Norge reelt kun var truet af udslættelse som selvstændig stat under Karl Gustav-krigene 1657-60, var det et hyppigt tilbagevendende vilkår i de tyske byer og fyrstendømmer i Danmarks nærområde.

Lars Christensen

| ULLA KJÆR: *Fransk elegance og dansk snilde. Fransk-danske kunstforbindelser i den danske enevældes tid*, Syddansk Universitetsforlag, Odense 2017, 401 s., 398 kr.

For at fejre regentparrets guldbryllup i 2017 bestilte Velux- og Villumfonden et værk om dansk-franske kunstforbindelser under enevælden. Som forfatter blev museumsinspektør Ulla Kjær fra Nationalmuseet, valgt. Trods en kort deadline har Kjær formået at levere et vægtigt værk på over to kilo, der ved første øjekast passer godt til kaffebordet. Her skal man dog ikke lade sig narre. På trods af et imponerende lay-